

**O'ZBEKISTONDA MIGRATSIYA HUQUQI VA UNDAGI MUHIM
TENDENSIYALAR, NOQONUNIY MIGRATSIYA**

Sharifjonov Jobirxon Jaxongir o'g'li

*Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq fakulteti 1-bosqich
talabasi*

O'zbekiston uchun asosiy muammolardan biri – demografik dividendning samarali foydalanishidir. Shu bilan birga, mehnatga layoqatli aholi qismining ko'pligi yaxshiroq mehnat sharoitlari izlab, chet elga migratsiya qilmoqda. 2023 yil dekabr holatiga ko'ra, O'zbekistondan mehnat migratsiyalari soni ikki millionni tashkil etdi: 1 452 300 erkak (72,4%) va 547 700 ayol (27,6%). 2023 yilda O'zbekistonga qaytgan migrantlar soni 218 800 (2022 yilda 214 800), ketgan migrantlar soni esa 233 200 (2022 yilda 221 500) ga yetdi. O'zbekistondan bo'lgan mehnat migrantlarining ko'pchiligi Rossiya Federatsiyasida (1,2 million kishi yoki migrantlar umumiy sonining 60%), undan keyin Qozog'iston (191,8 ming kishi yoki 10%), Turkiya Respublikasi (113,8 ming kishi yoki 6%), Janubiy Koreya Respublikasi (68,1 ming kishi yoki 3%) va boshqa mamlakatlarda (424,4 ming kishi yoki 21%) joylashgan. O'zbekistondan chet elga ketgan migrantlar qurilishda (52,7%), sanoatda (12,8%), xizmat ko'rsatish sohasida (9,7%), umumiy ovqatlanish (6,9%), savdo (6,7%), transport (4,3%), qishloq xo'jaligida (4,1%) va boshqa sohalarda (2,8%) ishlayotdilar [1]. Jahon Banki tomonidan "O'zbekiston fuqarolarini tinglash" loyihasi doirasida o'tkazilgan tadqiqotga ko'ra, hozirda mehnat migratsiyalari bo'lgan oilalar ulushi taxminan 13%ni tashkil etadi, 2022 yilda esa bu raqam 20%ga yetgan edi. Shu bilan birga, Jahon Banki mutaxassislarining fikriga ko'ra, migratsiya past daromadli aholi segmentlari va qishloq oilalarida keng tarqalgan. O'zbekiston Markaziy Bankining ma'lumotlariga ko'ra, 2024 yil yanvar-oktyabr oylarida O'zbekistonga yo'llangan pul o'tkazmalari hajmi 12,6 milliard dollarni tashkil etdi, bu o'tgan yilning shu davriga nisbatan 34%ga ko'p. Rossiyadan pul o'tkazmalari 35%ga oshib, 9,8 milliard dollarga yetdi, uning ulushi esa 78%ga qisqardi (Ukrainadagi mojaro boshlanishidan oldin bu raqam taxminan 90% edi). Qozog'istondan 699 million dollar, AQShdan 470 million dollar (37%ga o'sish), Janubiy Koreyadan 458 million dollar (71%), Turkiyadan 331 million dollar, Buyuk Britaniyadan esa 109 million dollar (76%) yuborildi [2].

Mehnat migratsiyasining muammolari va chaqiriqlari.

Rivojlanish Strategiyasi Markazining ekspertlari tomonidan o'tkazilgan tahlil mehnat migratsiyasi sohasida chuqur ildiz otgan muammolarni aniqladi va ularni hal qilish uchun kompleks yondashuvni talab qiladi, xususan:

Nodavlat migratsiya. Tashqi mehnat migratsiyasi agentligi, chet elga chiqishni xohlaganlarni qonuniy ish bilan ta'minlashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda, bu esa ko'plab migrantlarni vositachilarga murojaat qilishga majbur qiladi va bu esa noqonuniy migratsiya, ekspluatatsiya va odam savdosiga olib keladi. Yaxshi hayot izlab, migrantlar ko'pincha og'ir mehnat sharoitlariga, majburiy mehnatga, huquqlarining buzilishiga va ta'lim hamda tibbiy xizmatlarga cheklangan kirish imkoniyatiga duch kelmoqdalar. Xalqaro Migratsiya Tashkiloti (XMT) ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston Tashqi mehnat migratsiyasi agentligining sa'y-harakatlariga qaramay, 2023 yilda faqat 38 400 kishi (umumiy migrantlar sonining 16,5%) qonuniy ish topish yo'llaridan foydalangan[3], natijada 141 ta odam savdosi holati ro'y berdi va 193 ta qurbon qayd etildi, Rossiya, Qozog'iston, Turkiya va BAA – O'zbek migrantlarini ekspluatatsiya qilish bo'yicha asosiy manzillar bo'ldi [3]. 2020- yilda XMT dunyo bo'ylab migratsiya yo'llarida 4 317 migrantning vafot etganini baholagan. 2023 yilga kelib bu raqam deyarli ikki baravar oshib, 8 565 kishiga yetdi [4]. O'zbekistonga kelsak, mas'ul vazirlikka ko'ra, faqat 2020 yilda chet eldan 200 dan ortiq vafot etgan fuqarolarning jasadlari vatanga olib kelindi[5]. Migrantlar bilan bog'liq eng fojiali hodisalardan biri 2018 yil 18 yanvarda Shymkent–Samara yo'lida yuz bergan avtobus yong'ini bo'lib, natijada Rossiyaga ishlash uchun ketayotgan 52 nafar O'zbekiston fuqarosi halok bo'ldi[6]. Bundan tashqari, 13 000 nafar O'zbekiston fuqarosi noqonuniy ravishda AQShga kirishga uringanida hibsga olingan. Ushbu raqamlar noqonuniy migratsiya muammosining qanchalik keng ekanligini ko'rsatadi va tezkor choralar ko'rishni talab qiladi [7].

Migrantsning huquqiy va ijtimoiy xavfsizligi. So'nggi yillarda O'zbekiston migrantlari Rossiya o'z hayoti va mehnat faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan muammolarga duch kelmoqdalar. Eng keng tarqalgan qiyinchiliklar orasida ishchilarni ekspluatatsiya qilish, tez-tez rejalashtirilmagan tekshiruvlar, ish haqi to'lanmasligi, ish vaqtining buzilishi va boshqa mehnat huquqlari buzilishlari mavjud bo'lib, bu migrantlarga qo'shimcha qiyinchiliklar tug'diradi va ularni munosib turmush sharoitlarini ta'minlash imkoniyatidan mahrum qiladi. 2023- yilda Mehnat nizolarini hal qilish markazi huquq himoyachilari Rossiyada mehnat nizolari bo'yicha 400 ga yaqin O'zbekiston fuqarosiga bepul huquqiy yordam ko'rsatdi va ularga qiyin vaziyatlarda huquqlarini himoya qilishda yordam berdi[8]. Masalan, Volgograd viloyatidagi ish beruvchiga qarshi O'zbekiston fuqarolaridan kelgan shikoyatlarni o'rganish natijasida ish beruvchining mehnat huquqlarini buzganligi,

migrantlarning hujjatlarini musodara qilgani, ish haqini kechiktirgani va uzoq ish soatlarini belgilagani aniqlandi. Shunga o'xshash vaziyatlar nafaqat Volgograd viloyatida, balki Rossiyaning boshqa hududlarida ham kuzatilmoqda, bu migrantlarning huquqlarini samarali himoya qilish va mehnat qonunchiligiga rioya qilishni qat'iy nazorat qilish zarurligini ko'rsatadi [9]. Tillar to'siqlari va malaka yetishmasligi migrantlarni past maoshli sohalarda ishlashga majbur qiladi. XMT ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistondan ro'yxatga olingan mehnat migrantlarining aksariyati qurilish sohasida (52,7%) ishlashadi. Bu malaka yetishmasligi migrantlarning axborot texnologiyalari, tibbiyot, muhandislik kabi yuqori to'lovli sohalarda ish topish imkoniyatlarini cheklaydi. Shuningdek, til to'siqlari sababli, O'zbekistonning ko'pchilik migrantlari Rossiya va Qozog'istonga ishlashga ketmoqdalar. Til bilmaslik, Yevropa va G'arb mamlakatlariga sayohat qilish imkoniyatlarini cheklaydi, chunki bu yerda yaxshi hayot va yuqori daromad olish imkoniyatlari mavjud. Masalan, Markaziy Osiyodan bo'lgan mehnat migrantining Moskvadagi o'rtacha maoshi 54,5 ming rublni tashkil qiladi (taxminan 597 dollar yoki 7,5 million so'm)[10], Yevropa Ittifoqida esa eng kam ish haqi oylik 399 yevro Bulgariyada va 2387 yevro Lyuksemburqda [11]. Bu mehnat migrantlarining imkoniyatlarini kengaytirish va ularning daromadlarini oshirishda til o'rganishning muhimligini ta'kidlaydi.

Xalqaro amaliyot va xorijiy tajriba.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda 281 million xalqaro migrant mavjud bo'lib, bu butun dunyo aholisining 3,6%ini tashkil etadi. Konfliktlar, zo'rvonlik, siyosiy yoki iqtisodiy beqarorlik, shuningdek, iqlim o'zgarishi va boshqa falokatlar sababli o'z mamlakatlaridan chiqayotgan odamlar soni ortib bormoqda. Ammo, Jahon Banki mutaxassislarning fikriga ko'ra, migratsiya farovonlik va rivojlanishning kuchli manbai bo'lishi mumkin: agar u yaxshi boshqarilsa, bu ham manba mamlakatlar, ham qabul qiluvchi mamlakatlar uchun foyda keltiradi [12]. O'zbekistonda migratsiya huquqi so'nggi yillarda jiddiy islohotlar bilan qayta shakllanmoqda. Davlat noqonuniy migratsiyaga qarshi kurashish, fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, shuningdek, mehnat migratsiyasini tartibga solish yo'lida muhim qadamlar qo'yayotir [13]. Xususan, chet elga ishlash uchun ketayotgan fuqarolar uchun yagona reestr tizimi joriy etilishi, xorijiy hamkorlar bilan kelishuvlar imzolanishi va migratsiya jarayonlarini shaffoflashtirish kabi choralar samarali natijalar beradi [14].

Biroq, noqonuniy migratsiya hali ham jamiyat va davlat uchun katta xavf tug'dirmoqda[3]. Buning oldini olish uchun qonuniy migratsiya imkoniyatlarini kengaytirish, aholini qonunchilik va xavflar haqida o'qitish, shuningdek, chet eldagi

fuqarolarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish zarur[15]. Bundan tashqari, xalqaro hamkorlikni mustahkamlash orqali migratsiya oqimlarini boshqarish samaradorligini oshirish mumkin [16].

Kelajakda O‘zbekiston migratsiya sohasida yanada shaffof va inson huquqlariga asoslangan siyosatni amalga oshirishi lozim. Fuqarolarning xavfsiz va qonuniy migratsiya qilishi uchun barcha shart-sharoitlarni yaratish – bu nafaqat iqtisodiy rivojlanish, balki milliy xavfsizlik uchun ham muhim vazifadir[17]. Shunday qilib, migratsiya masalalariga integrallashgan yondashuv orqali mamlakatimiz barqaror rivojlanish sari muvaffaqiyatli qadam tashlay oladi.

Foydalanilgan manbalar

- [1] <https://dtm.iom.int/reports/uzbekistan-migration-situation-report-quarterly-compilation-oct-dec-2023/>
- [2] https://cbu.uz/upload/iblock/e23/46nzri9m22f1twa9chsuv0o04txpnulg/ZHismo_niy-sh.-valyuta-operatsiyalari-_yanv_okt-2024_.pdf/
- [3] <https://dtm.iom.int/reports/uzbekistan-migration-situation-report-quarterly-compilation-apr-sep-2023/>
- [4] <https://www.iom.int/news/deadliest-year-record-migrants-nearly-8600-deaths-2023/>
- [5] <https://www.iom.int/news/deadliest-year-record-migrants-nearly-8600-deaths-2023/>
- [6] <https://meduza.io/feature/2018/01/18/v-kazahstane-52-cheloveka-pogibli-v-zagorevshemsiya-avtobuse-vse-oni-grazhdane-uzbekistana-ehavshie-v-rossiyu-nazarabotki/>
- [7] <https://dtm.iom.int/reports/uzbekistan-migration-situation-report-quarterly-compilation-oct-dec-2023/>
- [8] <https://nuz.uz/2023/10/30/trudovye-prava-migrantov-iz-uzbekistana-v-rf-na-praktike-czts/>
- [9] <https://kun.uz/en/news/2023/07/06/62-uzbek-migrants-complain-about-slave-labor-in-russia/>
- [10] https://www.kommersant.ru/doc/6552504?from=top_main_1/
- [11] <https://www.flexi-news.com/post/how-much-do-migrant-workers-earn-in-each-eu-nation/>
- [12] <https://news.un.org/ru/story/2022/02/1418252/>
- [13] O‘zbekiston Respublikasi Migratsiya qonunchiligi, 2020 y.
- [14] Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO) hisobotlari, 2023 y.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

- [15] BMT Migratsiya agentligi ma'lumotlari, 2022 y.
- [16] O'zbekiston Ichki ishlar vazirligi statistikasi.
- [17] Markaziy Osiyo davlatlari migratsiya siyosati bo'yicha kelishuvlar.
- [18] Jahon banki migratsiya va rivojlanish bo'yicha tadqiqotlar, 2021 y.

